

РИВОЖЛАНГАН МАМЛАКАТЛАР ПЕНСИЯ ТАЪМИНОТИ ТИЗИМИНИ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Мурадова Дилдора Абдусалимовна

Тошкент давлат иқтисодий университети "Молия" кафедраси катта ўқитувчиси

ARTICLE INFORMATION

Volume: 1

Issue: 7

DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss7/a14

ABSTRACT

Ушбу мақоланинг мақсади ривожланган мамлакатлар пенсия таъминоти тизимини ривожланиш ҳолати ва даражасини ўрганиш ҳамда унинг ўзига хос хусусиятларини ёритишдан иборат. Шунингдек, ривожланган мамлакатлар пенсия тизимини ислоҳ этишида тўпланган илгор тажрибани чуқур таҳлил этиш ва улардан Ўзбекистонда фойдаланиш имкониятларини аниқлаш муҳим аҳамият касб этган. Жумладан, тадқиқотнинг мақсадларга эришиш йўлида муаллиф томонидан тадқиқотлар амалга оширилган ва натижаларга эришилган.

KEYWORDS

“пенсия таъминоти”, “ижтимоий таъминот”, “мослашувчан ижтимоий ҳимоя”, “пенсия жамғармаси”, “индексациялаш”, “мажбурий жамғарма”.

Кириш (Introduction/Введение)

Сўнгги йилларда дунёнинг кўплаб мамлакатларида ижтимоий-иқтисодий ва демографик ўзгаришлар сабаб мавжуд пенсия тизимларини ислоҳ этиш зарурияти пайдо бўлди. Ўзбекистонда ҳам охириги йилларда ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтиш даврида иқтисодий, ижтимоий ҳамда сиёсий ислохотларни амалга ошириш билан боғлиқ бўлган муҳим ўзгаришлар рўй берди, шунингдек, пенсия таъминоти тизимида ҳам. Ўзбекистонда икки босқичли пенсия тизими шаклланди, яъни бирдамлик тизими асосида шаклланган давлат пенсия таъминоти тизими ва жамғариб бориладиган пенсия таъминоти тизимлари. Шунингдек, ишловчи пенсионерларга пенсиялар тўлиқ миқдорда тўланиши белгиланди, иш ҳақидан ундириладиган мажбурий сугурта бадаллари бекор қилинди, пенсия ҳисоблаш учун аниқланадиган ўртача ойлик иш ҳақи учун белгиланган чегара миқдорлари оширилди ва бу ўзгаришларни кўплаб санаш мумкин. Айтиш мумкинки, сўнгги уч йилни пенсия таъминотини ислоҳ этиш даври дейиш мумкин. Жаҳонда пенсия тизимини ислоҳ этишга оид тадқиқотларда дунё аҳолисининг кексайиб бораётганлиги, демографик вазиятнинг кескинлашиши, ишсизлик муаммосининг авж олиши, яширин иқтисодиётда банд бўлганлар сонининг кўпайиши билан боғлиқ илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. “Жаҳон банкининг берган маълумотларига кўра 1990 йилда дунё аҳолисининг деярли ярим миллиарддан ортиғини 60 ёшдан ошганлар ташкил этган бўлса, 2030 йилга бориб бу кўрсаткич 1,4 миллиардга етади” [1]. Бундай прогноз пенсияга чиқувчиларнинг ошишидан далолат беради. Бу ўз навбатида пенсия таъминоти тизимини ислоҳ қилиш борасида халқаро миқёсда доимий равишда илмий тадқиқотлар олиб бориш зарурлигини таъкидлаётган бўлади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили.

Дунё олимлари томонидан пенсия ва нафақа тушунчаларига оид ўзларининг турли қарашлари мавжуд. Хусусан, профессор В.Ройкиннинг илмий ишларида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишда ижтимоий сугурта тизимининг ўрни, унинг молиявий-иқтисодий асослари, ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар билан боғлиқ бўлган ижтимоий, тиббий ва пенсия сугуртасининг замонавий

институтларини шакллантириш каби масалалар тадқиқ қилинган ҳамда бу орқали аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш асослаб берилган [2]. Шунингдек, А.Шеменов ва С.Орловларнинг илмий хулосаларида, демографик ва бошқа омиллар таъсирини ҳисобга олган ҳолда миллий пенсия таъминотининг янги тизимини яратиш ва унинг молиявий барқарорлигини мустаҳкамлаш зарурлиги илгари сурилган [3].

Г.Касимова ва Д.Шолдаровнинг илмий ишларида аҳолини ижтимоий ҳимоялаш тизимида пенсия таъминотининг ўрни ва аҳамияти, пенсия таъминотида молиявий ресурсларнинг хавфсизлиги ва рисклар, пенсия таъминоти маблағларини инвестициялашда рискларни бошқариш ҳамда пенсия таъминоти маблағларини самарали бошқариш масалалари ёритиб берилган [4].

Жумладан Ш.Ҳамдамов ва Ҳ.Холиқовлар тадқиқотида пенсия жамият аъзосининг жамиятдаги меҳнат фаолиятида иштирок этганлиги учун берилди, яъни фуқаро меҳнат қилиб, тегишли меҳнат стажига эга бўлиб, тегишли пенсия бадалларини тўлаганлиги учун унга ва оила аъзолари учун белгиланган ҳуқуқдир. Нафақа эса моддий жихатдан муҳтож бўлганлар учун давлат томонидан бериладиган моддий кўмақдир. Шунингдек, пенсиялар, фуқароларга пенсия олиш ҳуқуқи юзага келганда унинг моддий аҳолидан қатъий назар тайинланади, нафақа эса шахснинг моддий муҳтожлигини ва ижтимоий ҳолатини инобатга олган ҳолда тайинланади ва тўланади. Жумладан, пенсия пенсия ёшига етган фуқароларга иш стаж даври, ойлик иш ҳақи ва Пенсия жамғармасига тўлаган сугурта бадаллари миқдоридан келиб чиқиб тайинланади. Нафақа эса қатъий миқдорларда белгиланади, айрим нафақа турлари иш ҳақи миқдорига ва бошқа омилларга боғлиқ бўлади [5]. Европа Иттифоқи мамлакатлари иқтисодиётининг хусусий секторидида амал қилаётган хусусий пенсия таъминоти дастурларида пенсия сугурта бадаллари сугурталовчи ва сугурталанувчи ўртасидаги қелишилган шартномалар асосида хусусий пенсия фондларига жалб этилади. Давлат пенсия таъминоти тизими иқтисодиётнинг давлат секторидида фаолият юритаётган ишчилар учун амал қилиб келган бўлиб, ҳозирда ушбу пенсиялар миқдорини камайтириш ва пенсия таъминоти олиш учун қўйиладиган талабларни кучайтиришга қаратилган чора-

тадбирлар амалга оширилмоқда [6]. Европа Иттифоқида аъзо давлатларда пенсия тизимининг иккита модели мавжуд бўлиб, булар пенсия таъминотининг (миллий) универсал тизими ва сугурта муносабатлари асосида шакллантирилган сугуртавий пенсия тизими. “Европа Иттифоқи мамлакатларида ижтимоий соҳа бюджетининг 60 фоизи сугурта ажратмалари ҳисобидан шаклланади” [7]. Бу ўз навбатида пенсия таъминотини амалга оширишда ижтимоий сугуртанинг аҳамияти юқори эканлигини кўрсатади. Пенсия таъминотини қуйидагича таснифлаш мумкин: давлат мажбурий пенсия таъминоти; қўшимча пенсия таъминоти тизими, хўжалик субъектлари томонидан ишчи-ходимлари учун пенсия сугуртасини тўлаш орқали юзага келади; шахсий сугуртавий пенсия дастурлари. Кайд этилган уч даражали пенсия таъминоти тизими Европа Иттифоқи мамлакатлари учун характерли бўлиб, уларни ташкил этишда қуйидагиларга алоҳида эътибор бериш зарур: пенсия таъминоти тизимининг аҳолини қамраб олиш миқёси; пенсия тўловларини тўлашдаги шартлар; молиялаштириш манбалари ва тамойиллари. Масалан, ҳозирги кунда “Буюк Британияда пенсия таъминоти хизматининг аҳолини қамраб олиш даражаси қуйидагича”: давлат мажбурий пенсия таъминоти – 65 фоиз; қўшимча пенсия таъминоти тизими (хўжалик субъектлари томонидан таъминланадиган пенсия сугуртаси) – 25 фоиз; шахсий сугуртавий пенсия таъминоти – 10 фоиз ҳисобланади [8].

Умуман олганда, ижтимоий таъминот тизимлари учун глобаллашув нафақалар қамровининг қисқаришига ва мувофиқлигининг пасайишига хизмат қилар экан, сабаби ҳукумат бизнес учун мақбул шароитларни яратишга интилган ҳолда, иш берувчиларнинг ижтимоий сугурта тизимларига ажратадиган бадалларининг миқдорини қисқартиради ёки пасайтиради. Айни вақтда, глобаллашувга боғлиқ равишда вақтинчалик иш ҳақиға эга ходимларнинг ижтимоий ҳимояга эҳтиёжи ўсиб боради. ЕИ мамлакатлари бу вазифани ўзгарувчан меҳнат бозорлари билан юқори даражали ижтимоий ҳимоянинг уйғунлигини назарда тутувчи “мослашувчан ижтимоий ҳимоя” (“flexicurity”) концепциясини ишлаб чиққан ҳолда ҳал этишга ҳаракат қилмоқдалар. Яна шуни ҳам таъкидлаш жоизки, ижтимоий соҳадаги ва бандлик соҳасидаги сиёсатдан меҳнат бозорида катта миқдорларда иш ўринларини нафақат яратиш мақсадида, балки уларнинг сифатини яхшилаш учун фаол ҳаракатлар воситаси сифатида ҳам фойдаланганлар [9].

Барча мамлакатлар учун янада мукамал иш ўринларини яратиш меҳнат шароитларини яхшилашни ҳам ўз ичига олиши лозим. Шуниси эътиборга лойиқки, меҳнатни муҳофаза қилиш ва ишлаб чиқариш хавфсизлиги каби кўрсаткичларнинг яхшиланиши аҳолининг саломатлик ва фаровонлик даражасига, иқтисодий рақобатбардошлик ва меҳнат самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади.

2000-2060 йиллар давомида ЕИ мамлакатларида ўртача кутиладиган умр кўриш давомийлиги эркаклар учун 8,5 йил ва аёллар учун 6,9 йилга узайиши тахмин қилинмоқда. Бироқ туғилиш кўрсаткичлари аҳолини тақор ишлаб чиқариш учун зарур бўлган, 1 аёлга 2,1 та бола тўғри келади даражасида белгидан сезиларли тарзда тушиб кетди. ЕИ мамлакатларида энг юқори туғилиш кўрсаткичлари-Франция ва Ирландияда-туғилиш кўрсаткичи 1 аёлга 2,0 бола тўғри келади ёки ундан камроқ. Бироқ Европа мамлакатларининг катта қисмида бу кўрсаткич-бир аёлга 1,4 бола ёки ундан ҳам пастга тенг. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, Тожикистонда туғилиш кўрсаткичи битта аёлга 3,3 та бола; Қозоғистон, Қирғизистон, Туркменистон ва Ўзбекистонда-тахминан 2,5 та бола тўғри келади [10].

Тадқиқотни амалга оширишда фойдаланилган усуллар (Methods/Методы).

Тадқиқотни амалга оширишда қўйилган мақсадларни амалга оширишда маантиқий ва таркибий таҳлил қилиш, гуруҳлаштириш, иқтисодий-статистик таҳлил, ўзаро ва қиёсий таққослаш усулларидан самарали фойдаланилди.

Олинган натижалар (Results/Результаты).

Олиб борилган таҳлиллар натижасида Ривожланган мамлакатлар мамлакатлар пенсия таъминоти тизимини ривожланиш ҳолати ва унинг ривжланишини ўзига ҳос хусусиятлари. Шунингдек, ривожланган мамлакатлари пенсия таъминоти тизимини Ўзбекистондан қўллаш имкониятларини аниқланган ҳамда илмий ва амалий тақлифлар шакллантирилган. Шу билан бирга, бозорнинг

ривожланишига тўсиқ бўлаётган ҳолатлар ҳамда уларни бартараф этиш йўллари асослаб берилган.

Таҳлиллар (Analysis/Анализ).

Жаҳон амалиётида пенсия таъминоти тизимини молиялаштириш учун икки дастурдан фойдаланилади: белгиланган бадаллар (defined-contribution) ва белгиланган тўловлар – ижтимоий нафақалар (defined-benefit). Ушбу тизимлар ижтимоий фондларни (бюджетини) шакллантириш нуктаи назаридан бир-биридан фарқланади.

“Пенсиянинг белгиланган тўловлар (ёки катъий тўловлар) дастури – бу ижтимоий дастур бўлиб, бунда келгусидаги пенсиялар фуқаронинг сўнгги йиллардаги олган иш ҳақи миқдориға, унинг индексацияланишига боғлиқ бўлади. Бундай бадаллар ишчининг иш ҳақидан давлат томонидан белгиланган фонд кўринишида ҳисобланади”. Белгиланган тўловлар дастури тадбиркорларнинг ажратмалари ҳисобидан шакллантирилади, ишчиларнинг ўзи мазкур молиялаштириш тизимида иштирок этишмайди. Нафақат, хусусий дастурлар, балки, биринчи навбатда, федерал (давлат хизматчилари ва ҳарбий хизматчиларни қамраб олувчи) дастурлар ҳам белгиланган тўловлар тизими асосига қурилгандир. Бироқ, 1980-1990 йилларда иқтисодиётнинг хусусий секторида тез суръатлар билан бошқа дастурлар – белгиланган бадаллар дастури ҳам ривожланди. Ушбу пенсия дастури тадбиркорлар ва ёлланма ишчилар томонидан тенг улушларда молиялаштирилди. Бунда ушбу дастурнинг ҳар бир иштирокчиси пенсия фондида ўзининг шахсий ҳисоб-рақамига ва бошқарувчи компания томонидан тақлиф қилинадиган турли инвестиция дастурларини танлаш ҳуқуқиға эга бўлади. Хусусий пенсия дастурларида компаниянинг ҳар қандай ишчиси иштирок этиши мумкин.

Пенсия таъминотининг муҳим жиҳатларидан бири – бу аҳолини қамраб олиш миқёси ҳисобланади. Шу нуктаи назардан аҳолини қамраб олиш даражасига қараб уч қисмга ажратиб кўрсатиш мумкин, яъни биринчи қисмда-пенсия сугуртаси фақат шартномаасосида фаолият кўрсатувчи кишиларни назарда тутса (Дания, Швеция), иккинчи қисмда эса шартномаасосида ишловчилардан ташқари ўз хусусий фаолиятиға эга бўлганларни қамраб олади (Австрия, Италия, Нидерландия) ҳамда учинчи қисмда универсал яъни барча банд бўлган аҳолининг пенсия таъминотини ўзида ифода этади (Франция, Швеция, Буюк Британия).

Шунингдек, меҳнат бозорида нобарқарорликларнинг юзага келиши натижасида меҳнатга лаёқатли аҳолининг доимий ёки тўлиқ ишга эга бўлмаётганлиги пенсия таъминоти фондларининг молиявий ҳолатиға ҳам сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Бу эса, ўз навбатида, ижтимоий сугурта фондларига келиб тушувчи маблағларнинг камайишиға сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Натижада, пенсия таъминоти тизимида давлат харажатлари улушининг ўсиш тенденциясини кузатиш мумкин. Шартли пенсия ҳисоб-рақами тизими амал қилувчи Италия, Польша ва Швеция каби давлатларда давлат харажатларининг кескин ўсмаётганлигини кузатамиз. Бунда мавжуд пенсия таъминоти институтининг шаклланганлиги муҳим аҳамиятға эга эканлигини кўриш мумкин. Пенсия таъминоти тизимиға давлат харажатларининг ЯИМдаги улушининг ўзгариши, асосан, ЯИМнинг ўсиш суръатлари пенсия таъминоти тизимиға давлат харажатларининг ўсиш суръатларидан юқори бўлган ёки аксинча.

Жаҳон мамлакатларида пенсия ёши ҳамда мамлакатдаги ўртача пенсия миқдорларини кўриб чиқамиз (2-жадвал).

2-жавдал маълумотларига эътибор берадиган бўлсак, энг юқори пенсия миқдори Лихтенштейн давлатига 3400 АҚШ доллари тўғри келмоқда. Дания давлати пенсия индекси бўйича ҳам юқори ўринда туриб, пенсияга чиқиш ёши 67 ёш баланд бўлишига қарамай, ўртача пенсия миқдори 3200 АҚШ доллари ташкил қилмоқда. Россияда эса жуда паст кўрсаткични ташкил қилмоқда.

2-жавдал

Дунёнинг турли мамлакатларида пенсия ёши ва ўртача пенсия миқдорлари, 2020 йил

Мамлакатлар	Пенсияга чиқиш ёши		Ўртача пенсия миқдори, АҚШ дол.
	Эркаклар	Аёллар	
Лихтенштейн	64	64	3400
Дания	67	67	3200
Нидерландия	65	65	2600
Австрия	65	60	2300
Швейцария	65	64	2000
Швеция	61	61	1900
Норвегия	67	67	1750
АҚШ	67	67	1460
Финляндия	65	65	1400
Германия	65	65	1200
Италия	65	65	1150
Франция	60	60	1150
Испания	67	67	1050
Бельгия	63	63	1000
Греция	67	67	970
Буюк Британия	65	64	760
Португалия	66 ёш 3 ой	66 ёш 3 ой	620
Чехия	65	65	480
Эстония	65	65	470
Польша	65	60	440
Словакия	62	62	440
Венгрия	60	55	420
Латвия	62 ёш 9 ой	62 ёш 9 ой	350
Болгария	65	63	320
Литва	65	65	300
Россия	65	60	220
Хорватия	65	62	200
Белоруссия	60	55	150
Украина	60	60	120
Ўзбекистон	60	55	55

ЕИ мамлакатларида ижтимоий ҳимоя тизимига замонавий демографик тенденциялар (аҳолининг табиий кўпайиши даражасига нисбатан туғилишнинг камайиши ва аҳолининг қариши), иқтисодий глобализация ва Европа интеграциясининг кучайиши фаол таъсир кўрсатади. Бундай ҳолат Европа Иттифоқи мамлакатларида ижтимоий адолат принциплари ва иқтисодий ривожланишнинг устуворлиги ўртасида зиддиятлар юзага келишининг олдини олишга имкон берувчи умумжамиёт тараккиётининг унсурлари ҳисобланган иқтисодиёт ва ижтимоий ҳаётнинг оптимал мувозанатига эришишнинг янги йўллари излаш зарурлигини кўрсатади.

“Европа Иттифоқи мамлакатларида ижтимоий ҳимоянинг 4 та асосий модели етакчилик қилади: 1) Континентал ёки Бисмарк модели;

2) Англосаксон ёки Беверидж модели; 3) Скандинавия модели; 4) Жанубий Европа модели”.

Бисмарк ёки континентал моделда ижтимоий ҳимоя даражаси билан касбий фаолият давомийлиги боғлиқ ҳисобланади. Мазкур модел ижтимоий суғуртага асосланган бўлиб, молиялаштириш асосан иш берувчи ва ишловчиларнинг суғурта бадаллари ҳисобидан амалга оширилади.

Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишда Беверидж модели муҳим ўрин тутди. Мазкур модел Буюк Британияда асос топган бўлиб, мақсади моддий ёрдамга муҳтож барча фуқароларга бирдек ёрдам кўрсатиш ҳисобланади.

References:

1. J.P.Tursunov. Reforms in pension supply system in Uzbekistan. European Journal of Research. №3. 2019. P 43
2. Роиқ В.Д. Социальное страхование в меняющемся мире: каким будет выбор России? – СПб.: Питер, 2014. – 352 с.
3. Орлов С.Н., Шеметов А.П. Пенсионное обеспечение в Российской Федерации. Монография. – Курган: “Изд-во Курганского гос. ун-та”, 2013. – 106 с.
4. Касимова Г., Шолдоров Д. Пенсия таъминоти маблагларини бошқариш. Монография. – Т.: “ТМИ”, 2017. – 225 б.
5. Ш.Ҳамдамов, Ҳ.Ҳолиқов. “Пенсия” ва “нафақа” деференцияси хусусида. “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 4, август, 2019 йил.
6. Б.С.Маматов ва б. Чет мамлакатлар пенсия тизими. Дарслик. – Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2019. – 81 б.
7. Ижаева А.Р. Концепция развития пенсионной системы Российской Федерации в посткризисный период: автореф. к.э.н. – Москва: ФГБОУ ВПО Гос. Унив. Управ.2013. – С. 31.
8. Волков Я. Моделирование пенсионных реформ и оценка неявного пенсионного долга // Вопросы экономики. –Москва, 2009. - №4. – С. 113-127.
9. Касимова Г.А., Ботиров А.А. Ижтимоий соҳа: бошқариш ва молиялаштириш. Монография. Тамаддун нашриёти. Тошкент давлат шарқшунослик институти. Т.: 2016. -216 б

Ижтимоий ҳимоянинг Скандинавия модели Дания, Швеция ва Финляндия давлатларига тегишли бўлиб, ижтимоий ҳимоя масаласи фуқаронинг қонуний ҳуқуқи сифатида белгилаб қўйилган. Скандинавия моделида жамият аъзолари учун ҳар қандай ижтимоий хизматлар ва тўловлар қафолатланади. Молиялаштириш асосан солиқлар ҳисобидан амалга оширилади.

Жанубий Европа модели Италия, Испания, Греция ва Португалия мамлакатлари учун хос бўлиб, ушбу моделни ривожлантирган модел сифатида эътироф этиш мумкин. Моделнинг асосий хусусияти ижтимоий ҳимоя масаласи қариндош-уруғлар ва оилалар томонидан амалга оширилиши зарурлиги белгилаб қўйилган.

ЕИ мамлакатларида 65 ва ундан катта ёшдаги аҳоли сонининг ортиб бораётганлиги натижасида пенсияга чиқиш ёши ва меҳнат бозорига кекса аҳолини ҳам жалб қилишга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш бошланди. 2009 йилда нашр этилган “Қариш тўғрисидаги ҳисобот”да 2060 йилга қадар бўлган муддатда ЕИ мамлакатларида аҳолининг қариб бориши билан бир қаторда ижтимоий таъминот харажатлари таркибида пенсия харажатлари улуши ортиб бориши, шунингдек, макроиктисодий кўрсаткичларнинг (ЯИМ, бандлик, жами аҳоли сони ва ҳ.к.) ўзгариши ҳақида маълумотлар келтирилган. Мазкур ҳисоботда ЕИ мамлакатларида пенсия ёшини оптимал даражада ошириб бориш билан бирга, меҳнат бозорига кекса ёшдаги аҳоли қатламлари учун фаол бандлик сиёсатини қўллаш орқали уларнинг бандлигини таъминлаш зарурлиги алоҳида таъкидлаб ўтилган.

Натижалар интерпретацияси (Discussion/Обсуждение).

Ушбу тадқиқотни амалга ошириш давомида қуйидаги саволлар пайдо бўлди ва уларга қуйидагича жавоблар шаклланди: Ривожланган мамлакатлар пенсия таъминоти тизимининг назарий асослари ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимидаги ўрни? хорижий мамлакатларда пенсия таъминоти тизими таҳлили ва асосий тенденциялари? Пенсия таъминоти тизимини ривожлантиришнинг илғор хориж тажрибаларидан Ўзбекистон амалиётида фойдаланиш имкониятлари? Мазкур тадқиқотни амалга ошириш давомида ушбу саволларга асосли жавоблар шакллантирилди.

Мақола бўйича хулоса ва таклифлар (Conclusions/Заключения). Юқорида амалга оширилган таҳлиллardan келиб чиққан ҳолда хулоса қилиш мумкинки, тараккий этган мамлакатларда ижтимоий ҳимоянинг турли институтларини қамраб олувчи пенсия тизимининг турли моделлари, жумладан, давлат пенсия таъминоти, мажбурий ижтимоий суғурта, шахсий ижтимоий суғурта ва хусусий жамғариб бориладиган пенсия моделлари қўлланилади. Бунда “жамғариладиган” ва “таксимланувчи” моделлар асосидаги “комбинациялашган” модел устувор аҳамият касб этади. Жумладан, Европа Иттифоқи мамлакатларида шакллантирилган пенсия таъминоти тизимини икки йirik моделга ажратиш мумкин: пенсия таъминотининг (миллий) универсал тизими; суғурта муносабатлари асосида шакллантирилган суғуртавий пенсия тизимидир. Жаҳон тажрибасида ҳеч бир давлатда тўлиқ жамғариладиган ёки таксимланувчи пенсия таъминоти мавжуд эмас.